

Metsien kulttuuriperintökohteiden turvaaminen

Muinaisjäännöksen kohdalla maanpinta säilytetään ehjänä. Kuvan kaltaiset tervahaudat ovat yleisiä Pohjanmaan, Perä-Pohjolan ja Kainuun kangasmetsissä. Kuva: © Olli Äijälä.

Metsissämme on runsaasti kulttuuriperintökohteita. Ne ovat jäänteitä aiemmin eläneiden ihmisten toiminnasta. Osa kohteista on helposti nähtävissä, mutta useimmiten ne ovat näkymättömissä sammaleen ja muun kasvillisuuden alla tai maan sisässä.

Kulttuuriperintökohteiden tunnistaminen ja säilyttäminen on tärkeää. Näin säilyy tieto siitä, mitä metsät ovat merkinneet elinkeinoissa, muinaisuskoissa, taistelupaikkoina, asuinympäristöinä ja kulkuväylinä.

Kulttuuriperintökohteet

Kulttuuriperintökohteet yleisiä

Kulttuuri on kaikkea sitä, missä ihminen on tai on ollut toiminnallaan mukana. Jo vuosituhansien ajan Suomen metsissä on liikuttu ja metsän antimia, kuten riistaa, marjoja ja sieniä on hyödynnetty ruokana, rakennustarvikkeina, kauppatavarana ja ajanvietteenä. Tämä näkyy ihmisen toiminnan merkkeinä kulttuurissamme ja metsissämme.

Metsissä on runsaasti kulttuuriperintökohteita. Ne ovat jäänteitä aiemmin eläneiden ihmisten toiminnasta. Kulttuuriperintökohteiden tunnistaminen ja säilyttäminen on tärkeää. Näin säilyy tieto siitä, mitä metsät ovat merkinneet elinkeinoissa, muinaisuskoissa, metsästysmaina, taistelupaikkoina, asuinympäristöinä ja kulkuväylinä.

Tervahauta on yleinen kulttuuriperintökohde. Hylättyjen talojen, torppien ja muiden rakennusten jäänteitä on metsissä myös paljon. Kaskitalouden ja peltojen raivaamisen jäänteinä metsistä löytyy runsaasti kiviröykkiöitä. Muita kulttuuriperintökohteita ovat esimerkiksi käytöstä pois jääneet kulku-urat, tiet, sillat, savenottopaikat, uittolaitteet, louhokset, muistomerkit, kaivot, kellarit, kiviaidat ja kaiverrukset. Pohjois-Suomessa porotalouteen liittyvät kulttuuriperintökohteet, kuten poroaidat, ovat tavallisia. Vanhat ja erikoiset puut ovat saattaneet toimia uhripuina.

Tervanpoltto oli metsiemme tärkeimpiä käyttömuotoja 1600-luvulta aina 1900-luvun alkuun asti. Tänäkin päivänä tervahaudat näkyvät vielä selvästi maastossa. Maassamme tehdään vuosittain uudistushakkuita usealla sadalla hakkuualalla, johon liittyy tervahauta. Tervahaudat säilyvät tervanpolton muistomerkkeinä tulevillekin sukupolville, kun ne tunnistetaan ajoissa ja kierretään esimerkiksi maanmuokkauksessa. Kuva: © Oulun maakuntamuseon arkistot.

Kulttuuriperintökohteiden turvaaminen

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden vaalimisen kannalta tärkeää on niiden löytäminen ja paikantaminen kartoille. Näin tieto niistä välittyy metsätalouden eri toimijoille, ja kulttuurikohteet säilyvät turmeltumatta tuleville sukupolville. Metsähistoria on osa meitä ja identiteettiämme.

Kulttuuriperintökohteet voidaan jakaa kahteen eri luokkaan: muinaismuistolain turvaamiin kiinteisiin muinaisjäänköksiin sekä vapaaehtoisesti turvattaviin muihin huomionarvoisiin kulttuuriperintökohteisiin.

Lisätietoa löytyy Museoviraston ylläpitämästä Kulttuuriympäristön [palveluikkunasta](#).

Valtion metsissä jo 10 000 suojeltua kulttuuriperintökohdetta

Valtion talouskäytössä olevista monikäyttömetsistä on kartoitettu yli 10 000 kohdetta, joiden aikahaarukka on liki 10 000 vuotta. Metsähallitus käynnisti keväällä 2010 laajan hankkeen, jonka tavoitteena on inventoida valtion talouskäytössä olevien metsien kulttuuriperintö.

Lähes kaikkialta Suomen metsistä löytyy merkkejä ihmisen toiminnasta. Osa merkeistä on ikivanhoja, osa nuorempia. Merkit liittyvät muun muassa asumiseen, työntekoon, elinkeinoihin, kulkemiseen, sotiin, uskomuksiin ja jopa harrastuksiin.

Metsähallituksen suunnittelijoita ja metsureita sekä urakoitsijoita on koulutettu tunnistamaan kohteet maastossa ja toimimaan niiden suhteen oikealla tavalla kaikissa metsien käsittelyn vaiheissa. Metsähallitus suojelee kulttuuriperinnön laajemmin kuin laki edellyttää.

Kulttuuriperintökohteiden huomioiminen: muinaisjäännökset

Merkittävät kulttuuriperintökohteet suojellaan muinaismuistolain (295/1963) perusteella ja tällöin niitä kutsutaan kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Muinaismuistolain mukaan kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu siihen kajoaminen on kiellettyä.

Metsissämme on runsaasti kiinteitä muinaisjäännöksiä, kuten asuinpaikkoja, hautoja, tervahautoja ja maailmansotien aikaisia linnoitusrakenteita. Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä on tällä hetkellä tiedossa yli 20 000. Ne kertovat ihmisen toiminnasta ajalta, jolta ei ole kirjallisia arkistolähteitä. Historialliselta ajalta jäänteitä on säilynyt enemmän, mutta niiden tarkkaa määrää ei tiedetä. Osa kiinteistä muinaisjäännöksistä on selvästi nähtävillä, mutta usein ne ovat näkymättömissä kasvillisuuden alla. Tiedossa olevien muinaisjäännösten säilymistä voidaan talousmetsissä edistää poistamalla jäännösten päällä kasvava puusto ja pensasto. Kuva: © Erkki Oksanen / Luke.

Muinaisjäännösrekisteri

Museoviraston muinaisjäännösrekisteristä voidaan tarkistaa, onko työmaa-alueella tai sen välittömässä läheisyydessä tiedossa olevia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Kohteilla, joilla on muinaisjäännösrekisterin kohde, työstä vastaavan henkilön tulisi ottaa riittävän ajoissa ennen töiden aloittamista yhteys Museovirastoon tai maakuntamuseoon muinaisjäännöksen rajauksen selvittämiseksi. Laajoille muinaisjäännösalueille suunnitellaan ratkaisut erikseen. Jos kulttuuriperintökohde ei täytä muinaismuistolain vaatimuksia, metsänomistaja voi omalla päätöksellään säilyttää sen metsätöiden yhteydessä.

Lisätietoa löytyy Museoviraston ylläpitämästä Kulttuuriympäristön [palveluikkunasta](#).

Toimintaohje työmaille, joissa sijaitsee kiinteä muinaisjäänös

Kun työmaallasi on pienialainen kiinteä muinaisjäänös (muinaismuistolain mukainen kohde), toimi alla kuvatuilla tavoilla. Sama ohjeistus toimii hyvin myös sellaisten kulttuuriperintökohteiden säilyttämisessä, jotka eivät ole lain suojaamia kiinteitä muinaisjäänöksiä. Tällöin kohteiden turvaaminen ja ohjeiden toteuttaminen perustuu maanomistajan omaan päätökseen.

- Metsäsuunnittelussa vastaan tulevat kohteet merkitään metsäsuunnitelmaan.
- Varmista, että kaikki muutkin työmaalla työskentelevät ja maanomistaja tietävät asiasta.
- Merkitse muinaisjäänös näkyvästi esimerkiksi kuitunauhalla ennen töiden aloittamista. Muuta rajausta tarvittaessa työn edetessä.
- Poista hakkuissa, raivauksessa ja taimikonhoidossa varovasti kaikki elävät puut ja pensaat muinaisjäänöksen päältä. Puiden juuret vahingoittavat muinaisjäänöstä.
- Jos mahdollista, jätä hakkuissa muinaisjäänöksen ympärille tekopötkkelöitä. Pötkkelöt toimivat vuosikymmenten ajan muinaisjäänöksen merkkeinä.
- Rajaa muinaisjäänös ja suoja-alue maanmuokkauksen ja kannonnoston ulkopuolelle.
- Jos työmaahasi liittyy epäselvyyksiä muinaisjäänösten suhteen, ota yhteys museovirastoon.
- Älä jätä säästöpuita muinaisjäänösalueelle. Kasvaessaan ja kaatuessaan säästöpuiden juuret rikkovat muinaisjäänöstä.
- Älä istuta tai kylvä uutta puustoa muinaisjäänösalueen päälle.
- Älä kaada puita muinaisjäänöksen päälle.
- Älä koskaan aja metsäkoneella muinaisjäänöksen yli.
- Älä kasaa hakkuutähteitä tai puutavaraa muinaisjäänöksen päälle.

Kulttuuriperintökohteiden tunnistaminen

Hautaröykkiö. Hautaröykkiöt ovat vaihtelevan kokoisia kiviä kumpuja. Röykkiöiden koot vaihtelevat parin metrin läpimittaisista pienistä kivirakennelmista jopa 30 metriä pitkiin ja useita metrejä korkeisiin rakennelmiin. Röykkiöt voivat sijaita yksinään tai jopa kymmenien hautojen ryhmänä.

Hautaröykkiö. Kuva: © Martti Kuusinen.

Viljelyröykkiö. Kaski- ja peltoröykkiöt ovat syntyneet, kun kiviä on koottu metsää raivattaessa röykkiöiksi. Viljelykseen liittyviä kiviröykkiöitä on usein vaikea erottaa hautaröykkiöistä. Kaskiröykkiöitä esiintyy erityisesti Itä-Suomessa, jossa kaskeamisen historia ilmenee edelleen monin paikoin myös koivuvaltaisena puustona sekä booripuutosoireina nuorena puustossa.

Viljelyröykkiö. Kuva: © Martti Kuusinen.

Pyyntikuoppa. Hirven- ja peuranpyyntikuoppia kaivettiin tavallisesti useamman kuopan rivistöiksi järvien rannoille ja soiden reunoille, niiden välisille kannaksille sekä harjuille. Kuopat naamioitiin oksilla ja pohjille laitettiin usein teräviä seipäitä. Koko maassa kaivettiin hyvin yleisesti myös sudenkuoppia, tavallisesti kyliin johtavien teiden varsille. Pyyntikuoppia käytettiin esihistorialliselta ajalta aina 1800-luvulle asti. Satojen vuosien kuluessa kuoppien reunat ovat sortuneet ja nykyään kuopat erottuvat maastossa laakeina, matalina painanteina.

Pyyntikuoppa. Kuva: © Museovirasto.

Tervahauta. Tervahauta muodostuu suppilomaisesta hautapainanteesta, reunavallista sekä usein reunavallin puhkaisevasta tervanjuoksutuskanavasta. Tervahaudan halkaisija on useimmiten 10–15 metriä, suurimmat haudat ovat halkaisijaltaan jopa 30-metrisiä. Tervahautoja esiintyy koko Suomessa, mutta eniten niitä on Kainuussa ja Pohjanmaalla. Tervahautoissa kasvaa usein harmaaleppää silmiinpistävän sankkana pusikkona, toisinaan hyvinkin karuilla mäntykankailla.

Tervahauta. Kuva: © Museovirasto.

Hiilimiilu. Puuhiilen eli sysien poltto oli yleinen talonpoikien sivuelinkeino 1600-luvulta aina 1900-luvulle. Hiilimiilut rakennettiin yleensä kuiviin kangasmetsiin ja niiden sammutukseen tarvittiin runsaasti vettä, joten miilun lähistöllä on yleensä vesistö tai kosteikko.

Tervahautojen tapaan hiilimiiluja esiintyy joillakin alueilla hyvin runsaasti, lähes vierä vieressä. Hiilimiilut voidaan tunnistaa maastossa parhaiten hyvin runsaasta hiilen määrästä kunnan alla. Hiilimiiluja oli kahta tyyppiä: lamamiilu, joka ladottiin kuoppaan, ja pystymiilu, joka ladottiin tasamaalle. Lamamiilut erottuvat tänä päivänä maastossa pyöreänä tai suorakaiteenomaisena kuoppana, jonka halkaisija on noin 1,5–3 metriä. Pystymiilujen pohjat erottuvat maastossa matalana, noin puolen metrin korkuisena laakeana kumpuna, jota kiertää ilmanottoa varten kaivettu yhtenäinen tai katkonainen kaivanto. Pystymiilut olivat tavallisesti halkaisijaltaan 5–20 metriä, suurimmat jopa 30 metriä.

Hiilimiilu. Kuva: © Timo Jussila.

Muinainen asuinpaikka. Esihistoriallisia asuinpaikkoja on todettu eri puolilta Suomea. Löydökset keskittyvät muinaisrantojen lähetyville. Asuinpaikkoja on usein hyvin vaikea tunnistaa maastossa. Tavallisesti asuinpaikkana on toiminut painanne, jossa kota-asumuksen seinät on osaksi tehty maasta. Se saattaa edelleen erottua matalana painanteena maastossa. Muinaiset asuinpaikat havaitaan useimmiten irtainten muinaisjäännösten avulla. Löytömateriaali on pääasiassa keramiikkaa, terävasärmäisiä kvartsi- ja pii-iskoksia, kiviesineitä, palaneita kiviä ja nokea maan sisällä. Maa voi myös olla ympäristöstä poiketen punertavaa.

Muinainen asuinpaikka. Kuva: © Museovirasto.

Linnoitusrakennelma. Tavallisimpia linnoitusrakennelmia metsissä ovat juoksu- ja yhdyshaudat. Nykyasussaan ne muistuttavat ojaa. Puolustuslinjat on kuitenkin yleensä perustettu harjanteille ja vastaaviin ympäristöään ylempänä oleviin kuiviin maastonkohtiin. Ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitusrakennelmia löytyy laajasti eri puolilta Etelä- ja Keski-Suomea. Muinaismuistolakia sovelletaan osittain myös toisen maailmansodan aikaisiin linnoitusrakennelmiin. Varmista tarvittaessa lain kohdekohtainen tulkinta Museovirastosta.

Linnoitusrakennelma. Kuva: © Timo Jussila.

Kiviaita. Kiviaitojen tarkoituksena oli usein pitää metsässä vapaasti laiduntaneet eläimet poissa viljelysmaailta. Lisäksi niitä rakennettiin kiinteistöjen rajoille ja kulku-urien varsille. Niihin on tavallisesti kuulunut puinen yläosa, joka on ajan myötä lahonnut jäljettömiin. Useimmat kiviaidat on rakennettu 1800-luvulla.

Kiviaita. Kuva: © Museovirasto.

Lue lisää samasta aiheesta: Metsätilan hoito | [Metsien kestävä hoito ja käyttö](#)